

דף שבועי

בס"ד

פרשות בהר בחקוטי, תשפ"ו, מספר 1667

"אז תרצה הארץ את שבתתיה" (וי' כו:לד) הלל מאל

על שמיטת הארץ מנין? שנאמר 'אז תרצה ...', אמר להן הקב"ה לישראל: הואיל ואי אתם משמטים את הארץ, היא תשמט אתכם, מספר ירחים שאין אתם משמטים את הארץ היא תשמט מאליה ... (אבות דרבי נתן, נוסחא א', לח).

אך הסבר זה קשה בשל חוסר ההתאמה בין החטא לעונשו, ומשום שהכתוב קובע כי העונש הוא תוצאה של אי עשיית "כל-המצוות האלה" (יד). מקור הרעיון שלפיו שנות השמיטה של הארץ החרבה תוחמות את שנות הגלות מצוי במדרש של בעל ספר דברי הימים, שהרכיב את נבואת שבעים השנה של ירמיהו עם הפורענות שבתורה, ובכך מתח את המטרונום הקוצב את הזמן שבין גלות לגאולה. בספר ירמיהו מופיעה ההבטחה שימי השעבוד לנבוכדנאצר³ מלך בבל קצובים לשבעים שנה:

... וְעָבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת-מֶלֶךְ בָּבֶל שְׁבַעִים שָׁנָה. וְהָיָה כְּמִלְאוֹת שְׁבַעִים שָׁנָה אֶפְקָד עַל מֶלֶךְ בָּבֶל וְעַל הַגּוֹי הַהוּא נָאֵם ה' אֶת עֹנֶם וְעַל אֶרֶץ כְּשָׂדִים וְשָׁמְתִי אֹתוֹ לְשִׁמְמוֹת עוֹלָם (יר' כה:יא-יב, וראו כז:ז).

נבואה זו, משנת 605/4 לפנה"ס, ממוקדת בגורל הממלכה הכובשת. אך בנבואת ירמיהו השלוחה כמכתב לגולי יהודה, היא לובשת פנים חדשות והופכת לתקוות שיבה:

... כִּי לִפִּי מְלֹאֵת לְבָבְךָ שְׁבַעִים שָׁנָה אֶפְקָד אֶתְכֶם וְהִקְמַתִי עֲלֵיכֶם אֶת דְּבָרֵי הַטּוֹב לְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה (יר' כט:י).

השורש פק"ד, ששימש לתיאור גורל נבוכדנאצר ('אֶפְקָד עַל מֶלֶךְ בָּבֶל' יר' כה:יב), נודד לעם "אֶפְקָד אֶתְכֶם", והנבואה שתיארה את קץ המלך הבבלי מובעת כתקווה עבור הקהילה הגולה. אך בשתי גרסאות הנבואה אין הד לקשר שבין השמיטות לקיצוב זמן הגלות.⁴ חיבור זה מתרחש במדרש שבדברי הימים:

3 בתרגום השבעים שם לא נזכר נבוכדנאצר או מלך בבל, אלא רק הפקידה על "הגוי ההוא".
4 תקופת זעם דומה מופיעה ביחס לצור בנבואת ישעיה (כג:טו-יז). בתהלים (צ:י) תקופה זו מגדירה חיי אדם. גם בנבואות שיבת ציון המהדהדות את תקוות שבעים השנה (חג' אב:ב [?]; זכ' א:יב; ז:ה) מוזכר 'זעם' של

בין האסונות הניתכים בדממה בפרשת בחקוטי מופנים מספר פסוקים אל הארץ עצמה:

אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה. כל-ימי השמה תשבת את אשר לא-שבתה בשבתתיהם בשבתתיהם עליה (וי' כו:לד-לה, ושם:מב-מג).

הכתוב מפנה מבטו מהעם היוצא לגלות אל הארץ השוממה, אך במקום לצייר במילים את הערים העשונות ושרידי החורבות (השוו: יח' לג:כד, כח) הוא מתעכב במפתיע על האדמה שהחורבן והגלות מאפשרים לה מנוחה. פרשנים רבים ראו בשביתת הארץ ביטוי למידה כנגד מידה המתבססת על התאמה בין שנות השמיטה המחוללות לשנות הגלות. בדומה לבני ישראל שנשא עוונם "רעים במדבר אֶרְבָּעִים שָׁנָה" (במ' יד:לג) כנגד המרגלים שתרו את הארץ "אֶרְבָּעִים יוֹם" (יג:כה; ושם "יום יום לשנה יום לשנה תשא את עונותיהם" במ' יד:לד),¹ כך יתאימו שנות הגלות לשנות השמיטה האבודות ויאפשרו לארץ 'לרצות', כלומר לפרוע את השנים שבהן נעבדה.² אך למעשה הכתוב אינו אומר דבר על אורך הגלות הנמתחת בפרק ללא אופק, וממילא לא ניתן לחלץ מתוכו חשבון גלות הנגזר משנות שמיטה. גם ההנחה שלפיה הכתוב מתאר ענישה של מידה כנגד מידה מחייבת לזהות את הגלות כעונש על עוון השמיטה, כלשון המדרש:

* הרב ד"ר הלל מאל, המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר-אילן.

- 1 כלשון רש"י בפירושו לחבקוק (ב:ג): "שבעים שמיטות קלקלו ישראל ולא שמטו וכנגדן גלו ממנה שבעים שנה". וראו עוד י' יעקבס, מידה כנגד מידה בסיפור המקראי, אלון שבות תשס"ו, עמ' 86 – 87 ושם מקורות נוספים.
- 2 על הוראת הפועל רצ"י כאן ראו א' קופילוביץ, צופה אל הבאות: תאולוגיית הגלות של יחזקאל והשפעתה על תוכנית התקומה שלו, ירושלים תשפ"ד, עמ' 374, הע' 29. קופילוביץ דוחה בצדק את ההצעה של מילגרום שלפיה תפוצה הארץ על השבתות שלא קיימו בה על ידי ה', והיא 'תרצה' כלומר תקבל שבתות אלו. כדבריו הארץ במקרה זה אינה הנושה אלא החייב' ... לפיכך אם השמיטות לא תקוימנה אין הדבר אומר שהארץ תהיה זכאית לפיצוי" (שם).

בה ("כי לא שלם עון האמרי עד הנה" בר' טו:טז).⁵ בחוקה שבתורת כוהנים רעיון זה מובע במטפורות עזות יותר: הארץ מקיאה את יושביה כשאלה אינם שומרים חוק ומשפט: "ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את יושביה" (וי' יח:כה, כו-ל, וראו גם במ' לה-לג:לד).⁶ המטפורה הגופנית של הארץ המקיאה את יושביה מתבססת על דימוי מוחשי: החטאים נספגים בארץ וממלאים אותה עד שזו אינה יכולה לשאתם ומקיאה אותם. תאולוגיה אקולוגית זו, המיוחסת לארץ ישראל בספר ויקרא ובמדבר, מורחבת לעולם כולו בספר בראשית: האדמה 'ארוה' בעבור חטאו של אדם (בר' ג:ז), ודמו השפוך של הבל גורם לנדודי קין המוצא מקלט בארץ נוד: "ארוה אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה... לא תספ תת לכה לך" (בר' ד:יא-יב). וכאשר נגדשה הסאה והארץ התמלאה חסם נתאדרו יושביה כולם מעל האדמה שהוצפה במבול (ו:יא, יג).⁷

אם כן, אכן העוונות, התועבות, הרצח והחמס הם המרחיקים את האדם מן האדמה, אך הרחקה זו מבוססת על עיקרון תשתיתי יותר, שהאדמה איננה קניין האומה, אלא קניינו של ה': "כי גרים ותושבים אתם עמדי. ובכל ארץ אחזתכם גאלה תתנו לארץ" (וי' כה:כג-כד). העם הגולה מעל אדמתו שכח עיקרון זה בכך שהפר את תנאי הברית ושכח את פרטי חוזה השכירות למגורים בארץ. לאור זאת אפשר אם כן להציע, שריצוי השמיטות בעת הגלות איננו עונש על עוון השמיטה (עוון שכשלעצמו אינו מצדיק גלות), ואף אינו תקופת טיהור המאפשרת לאדמה 'להיטהר' מהטומאה שנספגה בה ומנעה ממנה פריז, אלא תזכורת איומה וביטוי קשה לרעיון שאותו השמיטה מבקשת לשתול באופן עדין: שטר הבעלות על הארץ הוא שטר החוק, וכשהוא נשכח, האדמה בשיממונה תשמור על שמיטה ובכך תשיב את ריבונות הא-ל, שחוללה בעוונות כולם, למקומה. פוטנציאל התיקון שבפסוקי ויקרא ממומש במדרש דברי הימים כקוצב זמן: הפסוק בספר ויקרא אומנם אינו מצייר את אופק הגלות, ואף אינו קושר את משכה לשנות השמיטה, אך מדרש דברי הימים הקוצב את הגלות בשנות שמיטה מלמד כי שמירת השמיטה איננה שממה המתפקדת רק כמזכרת עוון. כשם שהחטאים נספגו בקרקע עד שזו הקיאה את יושביה, גם תודעת "כי לי הארץ" (וי' כה:כג) הצומחת מתוך השממה הולכת ומתגברת; הארץ עזובה מתושביה אך מאוכלסת בא-לוהיה שנוכחותו מבטיחה את שיבת העם לארצו – שומר חוק וברית.

5 ראו על כך במאמרו של משה ויינפלד, "ירושת הארץ – זכות וחובה: תפיסת ההבטחה במקורות מימי בית ראשון וימי בית שני", ציון מט (תשמ"ד), 115 – 137.

6 ראו: ב"י שורץ, תורת הקדושה: עיונים בחוקה הכוהנית שבתורה, ירושלים תשנ"ט, עמ' 234–235.

7 Tikva Frymer-Kensky, "The Atrahasis Epic and Its Significance for Our Understanding of Genesis 1–9" BA 40 (1977): 147–54; idem, "Pollution, Purification, and Purgation in Biblical Israel" in *The Word of the Lord Shall Go Forth: Essays in Honor of David Noel Freedman in Celebration of His Sixtieth Birthday*, ed. C. L. Meyers and M. O'Connor, ASOR1 (Winona Lake: Eisenbrauns, 1983), 399–414.

ויקרא כו:לד-לה	דברי הימים ב לו:כא
אז תרצה הארץ את-שבתיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם אז תשבת הארץ והרצת את-שבתיה.	למלאות דבר ה' בפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה.

מחבר דה"י קושר את הנתון המספרי על שנות הגלות המופיע בנבואת ירמיהו לתיאור הארץ השובתת שבויקרא, ומקנה להם משמעות חדשה: מעתה שבעים השנה הן הזמן שבו מרצה הארץ את שבתותיה. מעתה, השיבה לארץ אחרי שבעים שנה נתפסת לא רק כהגשמת נבואת ירמיהו, אלא גם כהגשמת הכתוב בספר ויקרא. קץ הגלות הסתום בירמיהו מתמלא בתוכן מוסרי: שבעים השנה אינן טווח שרירותי, תקופת זעם נטולת הסבר או חילוף דורות הכרחי, אלא תקופת תיקון שבה מרצה הארץ את שמיטותיה.

אך מדוע 'זכתה' השמיטה לתיקון מעין זה? מדוע הגלות כולה נתלית בקיום מצווה אחת ויחידה? הרעיון שבעל דברי הימים מבקש "לפאר ולרומם שמיטת קרקעות. ונראה שהיתה השעה צריכה לכך בימיו של הסופר הזה" (אהרליך, "מקרא כפשוטו", עמ' 470), או ההצעה החז'לית כי עוון שמיטה גורר גלות (כאמור לעיל וכלשון המשנה באבות ה, ט) נראים קשים, שהרי הפרשה בתורה קושרת את הגלות לאי-שמירת "כל המצוות האלה", ובמקרא גלות היא תולדה של תועבות – רצח, ניאוף, גזל ועושק אך לא של ביטול מצוות השמיטה. אפשר לפטור את הפסוק כביטוי לסרקזם מר כלענה; השמיטה איננה גורם הגלות אבל באופן אירוני היא תתקיים כשיושביה נוטשים אותה (להיפוך סרקסטי דומה השוו במ' יא:כ). פתרון תאולוגי עמוק יותר נמצא במדרש הספרא:

"אז תרצה הארץ את שבתיה" (וי' כו:לד) – אני אמרתי לכם שתהו זורעים שש ומשמים לי אחת, בשביל שתדעו שהארץ שלי היא, ואתם לא עשיתם כן. אלא עמדו וגלו ממנה והיא תשמט מאליה כל שמיטים שהיא חייבת לי, שנאמר "אז תרצה הארץ את שבתיה כל ימי השמה", "כל ימי השמה תשבת" (וי' כו:לד-לה) (ספרא בחוקתי ז (מהדורת א"ה וייס, דף קיב טור ב).

המדרש קושר בין שמיטות החורבן של הארץ לבין אובדן הידיעה ש'הארץ שלי היא'. כלומר, לא תביעת הארץ העייפה את שמיטותיה מחייבת גלות. על פי המדרש, ביטול השמיטה משקף שכחה של עיקרון בסיסי יותר, שבו תלוי הקיום בארץ. על פי המקרא, הגלות היא ברומטר לחטאי העם משום שהחיים בארץ הם חיים על תנאי, והתנאי הוא שמירת המצוות; הבטחת ה' לאברהם מותנית בשמירת בניו את 'דרך ה' לעשות צדקה ומשפט' (בר' יח:יט). כמו כן, הכניסה לארץ תלויה בכך שתתמלא סאת עוון האמורי היושב

'שבעים שנה', אך לא שמיטה. על גלגוליה של נבואת שבעים השנה של ירמיהו נכתבה ספרות ענפה. ראו למשל ג' ברזילי, "שבעים שנה מירמיהו עד דניאל: סמנטיקה, פרשנות ואפוקליפטיקה", בית מקרא נט (תשע"ד), עמ' 41 – 59 ושם ספרות נוספת.

”וְהִשְׁמוּתִי אֶת מִקְדָּשִׁיכֶם...” - ובקדושתם הם עומדים

יהודה זולדן

וְהִכְרַתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם וְאֶת הַבַּיִת אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי לְשִׁמִּי אֲשַׁלַּח מֵעַל פְּנֵי וְהָיָה יִשְׂרָאֵל לְמַשָּׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכָל הָעַמִּים (שם:ז).

רש"י (שם) חיבר את האזהרה שבפסוק בספר מלכים, לפסוק בפרשתנו: "תנאי הוא ביני וביניכם. ואם לא תשמעו, מה נאמר שם: 'וְהִשְׁמוּתִי אֶת מִקְדָּשִׁיכֶם' (וי' כו:לא). הראי"ה קוק הסיק מכך:

התנאי הזה, שהוא מאשר את החורבן של הבית אם יסורו מדרך ה', הוא בעצמו מקיים את עצם מציאות הקדושה שלו לעולם. ומזה באמת ראייה ברורה, שעל עצם הקדושה הזאת לא היה שום תנאי, ואם כן צריכה היא להיות לעולם... וגם בפורענות, שהתנה הקדוש ברוך הוא אם יחטאו, לא אמר שיחלל את הבית ויוציאו מקדושתו, כי אם שיחרב ותפארתו המורגשת תסור ממנו, עד שיהיה למשל ולשנינה בגוים, כמו שכתוב (שם:יט-כא)... לא אמר שהבית הזה אשר הקדשתי אחלל את קדושתו, אלא שיהיה מושלך מעל פניו כביכול, בלא התראות כבודו בהשגחה, אבל קדושתו קדושה קיימת היא לעולם. וזהו מה שמגדיל עוד יותר את הצער והשממון, שמקום גדול וקדוש כזה בקדושה נצחית יה' כל כך נעזב, עד שכל עובר עליו יישום... ומה צודקים ומתאימים דברי הרמב"ם (הלכות בית הבחירה ו, טז) שהביא מקרא זה לראיה, שקדושת המקדש וקדושת ירושלים התלויים בו לעולם קיימת, מפני שזה המקרא מברר את התנאי שהתנה הקב"ה בקיום המקדש על מנת שלא יחטאו, ואם יחטאו יינטל מהם, שזהו רק על הבניין, אבל לא על קדושת המקום עצמה, שאפילו כשהם שוממים קדושתם קיימת... שמקדיש את הבית לעולם, היינו ממש קדושת עולם, שאינה נפקעת בחורבנו.

כשעם ישראל חטא חרב הבית עצמו, אך הקדושה נשארה במקומה. הבחירה הנצחית היא במקום – הר הבית וירושלים שבתוך החומות.

הארון שגנוז והבחירה במקום

מהי הסיבה שהקדושה של מקום המקדש וירושלים לא בטלה גם לאחר החורבן? בתוספתא חלקו תנאים מה קרה לארון הברית בעת חורבן בית המקדש הראשון (שקלים ב, יח):

רבי אליעזר אומר: ארון גלה לבבל שנאמר "לֹא יִתֵּר דָּבָר אָמַר ה'" (מל"ב כ:יז) ואין דבר אלא דברות שבו. רבי שמעון אומר: הרי הוא אומר "וְלֹתְשִׁיבַת הַשָּׁנָה שְׁלַח הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר וַיִּבְאֵהוּ בְּבִלָּה עִם כָּלִי חֲמֻדַּת בֵּית ה'" (דח"ב לו:י). אילו הן "כָּלִי חֲמֻדַּת בֵּית ה'" ? זה ארון.

שלמה המלך קידש את מקום המקדש וירושלים שבין החומות, לעולם

בין פסוקי התוכחה שבפרשת בחוקותי נאמר: "וְנָתַתִּי אֶת עֲרִיכֶם חֲרֵבָה וְהִשְׁמוּתִי אֶת מִקְדָּשִׁיכֶם וְלֹא אֶרְיֵחַ בְּרִיחַ נִיחָחְכֶם" (וי' כו:לא). הקללה היא שבית המקדש – הבניין עצמו, יהיה שמים, חרב, אך לא כן באשר למקום שבו הוא נמצא. הקדושה שבמקום אינה בטלה. הרמב"ם כתב על האופן שבו התקדש המקום, והמשמעות לדורות (הלכות בית הבחירה ו:יד-טז):

ובמה נתקדשה? בקדושה ראשונה שקדשה שלמה. שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבא. לפיכך מקריבין הקרבנות כולן, אף על פי שאין שם בית בנוי. ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה, אף על פי שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה. ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומות. שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא.

ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא? ...לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה. והרי הוא אומר: "וְהִשְׁמוּתִי אֶת מִקְדָּשִׁיכֶם" (וי' כו:לא), ואמרו חכמים אף על פי ששוממין, בקדושתן הן עומדים.¹

מאז ששלמה המלך קידש את העזרה ואת ירושלים שבין החומות, התקדש המקום לעד, וגם לאחר שחרב בניין בית המקדש, קדושת המקום היא נצחית. הראי"ה קוק עסק בהרחבה רבה בסוגיית הקדושה של מקום המקדש (שו"ת משפט כהן, סימן צו). הוא פתח את תשובתו בפסוק שמתאר את התגלות הקב"ה לשלמה המלך, לאחר סיום בניין בית המקדש וחנוכתו: "וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו... הִקְדַּשְׁתִּי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ לְשִׁמִּי שָׁם עַד עוֹלָם וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים" (מל"א ט:ג). בפסוקים שבהמשך הפרק הזהיר הקב"ה את עם ישראל לשמור תורה ומצוות, ואם יסורו מדרך ה' אז:

* הרב ד"ר יהודה זולדן, מרצה בבית המדרש הגבוה לתורה, ובמדרשה לנשים באוניברסיטת בר-אילן.

¹ יש לציין שהראב"ד (שם) חלק על הרמב"ם וכתב: "בקדושה ראשונה שקדשה שלמה. אמר אברהם: סברת עצמו היא זו, ולא ידעתי מאין לו. ...למאן דאמר קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא, לא חלק בין מקדש לירושלים לשאר ארץ ישראל. ...לפי שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלים עתידיים להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי בכבוד ה' לעולם. כך נגלה לי מסוד ה' ליראי. לפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת". רבים עסקו במחלוקת זו שבין הרמב"ם לראב"ד ובמשמעותה המעשית. הפניות רבות בספר המפתח, רמב"ם מהדורת הרב שבתאי פרנקל (הל' בית הבחירה שם).

הברית במקום, היא זו שמחזקת ומתמידה את הבחירה הנצחית במקום.

קומי אורי כי בא אורך

כאמור, הארון נגנז בימי יאשיהו לקראת סוף ימי הבית הראשון, והוא היה גנוז גם לאורך כל תקופת בית המקדש השני. בעקבות כך, דרגת השכינה בבית שני הייתה נמוכה מזו שהייתה בבית ראשון. רבינו בחיי כתב מדוע דרגת השכינה במקדש השני הייתה נמוכה יותר על אף שהארון היה גנוז במקום (בר' מו:כז):

ומיום ששרתה שכינה בהר סיני במתן תורה לא זזה מישראל עד שחרב בית ראשון, ומיום שחרב בית ראשון לא שרתה שכינה בישראל, כי בבית שני לא שרתה שכינה, ואין הכוונה לומר שלא שרתה שכינה בבית שני כלל... אלא שלא שרתה בו תדיר כמו בבית ראשון, לפי שלא היו שם שישים רבוא, שלא עלו מבבל כי אם ארבעים אלף, שכן כתוב: "כל הקהל כאחד ארבע רבוא" (עזרא ב:סד).

רבינו בחיי (שם) כתב גם מבט לעתיד לבוא:

...אבל לעתיד לבא יהיו ישראל רבים בלא מספר, הוא שכתוב: "וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם" (הו' ב:א), לא אמר: "וְהָיָה זֶרַע יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם", אלא: "וְהָיָה מִסְפַּר". כלומר, אותם שהיו באים במספר, מבין עשרים שנה ומעלה, יהיו כחול הים ואז יחזור התפארת והכבוד, וכן הבטיח ישעיהו: "קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח" (ס:א).

קדושת המקדש וירושלים עדיין גנוזה במעמקים, והיא מתחילה להיחשף ולהתגלות מחדש. מאז ראשית השיבה של עם ישראל לארצו, לפני למעלה ממאה שנים, מספר היהודים הגרים בארץ גדל והולך, ירושלים נבנית ומתרחבת אף מחוץ לחומות, במיוחד מאז שנת תשכ"ח, שנת שחרור ירושלים, וכך גם מקומות ויישובים בכל רחבי ארץ ישראל. לאט לאט, קמעא קמעא, התפארת והכבוד חוזרים למקומם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

רבי יהודה בן לקיש אומר: ארון במקומו נגנז. שנאמר: "וַיֹּאכְרוּ הַכֹּהֲנִים וַיֵּרְאוּ רָאשֵׁי הַכֹּהֲנִים מִן הַקֹּדֶשׁ עַל פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יָרְאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (דה"ב ה:ט).

הרמב"ם תיאר את ההשתלשלות ההיסטורית באשר למעמדו ומיקומו של ארון הברית, ותמך בעמדה שהארון נגנז:

אבן היתה בקדש הקדשים במערבו שעליה היה הארון מונח, ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן. ובעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות. ויאשיהו המלך צוה וגנוז במקום שבנה שלמה שנאמר "וַיֹּאמֶר לְלוֹיִם הַמְּבִינִים לְכָל יִשְׂרָאֵל הַקְּדוּשִׁים לֵה' תָּנוּ אֶת אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ בְּבֵית אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֵין לָכֶם מִשָּׂא בַכֶּתֶף עֲתָה עֲבֹדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (דה"ב לה:ג). ונגנז עימו מטה אהרן, והצנצנת, ושמן המשחה. וכל אלו לא חזרו בבית שני, ואף אורים ותומים שהיו בבית שני לא היו משיבין ברוח הקדש, ולא היו נשאלין בהן.

הפסוקים שנאמר בהם ששלמה המלך תכנן מראש מקום לגנוז בו את ארון הברית הם (מל"א ח:כ-כא):

וַיֵּקֶם ה' אֶת דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר וְאֵקָם תַּחַת דָּוָד אָבִי וְאֵשֵׁב עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' וְאֵבְנָה הַבַּיִת לְשֵׁם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְאֵשֵׁם שָׁם מְקוֹם לְאֲרוֹן אֲשֶׁר שָׁם בְּרִית ה' אֲשֶׁר כָּרַת עִם אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.

הרב יעקב עמדין (לחם שמים, רמב"ם שם) כתב שהרמב"ם תיאר את ההשתלשלות ההיסטורית בקשר לארון הברית, כי לרמב"ם היה חשוב לומר שהוא תומך במסורת שארון הברית נגנז במקומו. ולדעתו, נוכחותו של ארון הברית לאורך כל הדורות במעמקי הר הבית, היא הסיבה "שקדושת הבית לא בטלה, וראוי להקריב בו עתה, וכן הנכנס לשם חייב עליו כרת" (הל' בית הבחירה ו, טז).

דברים דומים כתב הרב מנחם מנדל שניאורסון, הרבי מלובביץ' (הערות ב'מנחת חינוך', מצוה צה, סי' כז):

לשיטת הרמב"ם הארון אינו רק כלי הנמצא במקדש, אלא שבהימצאותו בקדש הקדשים הוא מהווה חלק מצורת ובנין הבית עצמו... הארון גורם לבית להיות בית לה'.

גם כשהארון אינו נמצא בקודש הקודשים, אלא במעמקי הר הבית, קדושת המקום היא בשל נוכחותו. הרמב"ן סבר גם הוא שקדושת מקום המקדש היא קדושה נצחית, אך מסיבה אחרת (שבועות טז ע"א):

ואפשר דמאי קדושתו קדושת עולם, שמאחר שנבחר הבית, שוב לא השרה הקדוש ברוך הוא שכינתו במקום אחר אף על פי שחרב.

על אף ההבדל בין נימוקו של הרמב"ם לזה של הרמב"ן, אפשר להתאים ביניהם. נוכחותו הקבועה של ארון